

Ярема В. В.,

старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
Київський інститут Національної
гвардії України,
(м. Київ, Україна)

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОНОВЛЕННЯ НА ВІЙСЬКОВІЙ СЛУЖБІ

У сучасних умовах воєнного стану питання самовільного залишення військової служби (СЗЧ) стає надзвичайно актуальним. Такі випадки підривають боєздатність підрозділів і зменшують обороноздатність країни[4]. Водночас у серпні 2024 р. ухвалено законодавче нововведення (Закон №3902-ІХ), яке передбачає звільнення від кримінальної відповідальності за перше СЗЧ за умови добровільного звернення військовослужбовця та наявності згоди командира на його повернення до служби[3]. Це рішення підкреслює нагальну потребу впровадження дієвого механізму поновлення на службі. Водночас виявлено законодавчі прогалини – відсутність чіткого переліку «поважних причин» для відсутності, невизначеність критеріїв самовільності дій, а також колізію між ст. 407, 408 ККУ та ч.4 ст. 172-11 КУпАП[1; 2]. Усе це обумовлює необхідність подальшого удосконалення правового регулювання процесу реінтеграції військовослужбовців для забезпечення належних підрозділів особовим складом[3; 4].

Метою дослідження є визначення теоретико-правових основ адміністративно-правового механізму поновлення на військовій службі військовослужбовців, які самовільно залишили військову частину[4]. Механізм поновлення охоплює нормативні, інституційні та організаційні складові, що регламентують добровільне звернення такого військовослужбовця, проходження відповідних процедур (адміністративних чи судових) для звільнення від відповідальності, його повернення до частини, відновлення військових посад та нарахування всіх передбачених виплат[3; 4].

У роботі застосовано комплекс правових методів дослідження: історичний (аналіз еволюції норм про відповідальність за СЗЧ), логіко-юридичний та аналітичний (становлення понять «самовільне залишення» і «поважна причина»), порівняльно-правовий (зіставлення положень Кримінального та КУпАП щодо СЗЧ), статистичний (узагальнення даних про судові та адмінсправи за ст. 407 ККУ і ст. 172-11 КУпАП) тощо[1; 2; 5]. Ці методи дозволили всебічно дослідити нормотворчу базу та практику відновлення на службі, а також виявити законодавчі прогалини.

Класифікація СЗЧ і дезертирства: Доведено, що самовільне залишення військової частини – це неправомірний акт, коли військовослужбовець без дозволу командира залишає територію частини або місце служби. Правильна кваліфікація таких дій разом із запровадженням дієвого механізму «амністії» є

запорукою збереження необхідної чисельності підрозділів та їх бойової готовності. [5]

Нормативні прогалини: Виявлено колізії в чинному законодавстві. Зокрема, у період особливого стану всі випадки СЗЧ кваліфікуються за ч.4 ст.172-11 КУпАП (штраф або арешт)[1], а за Кримінальним кодексом санкції набагато суворіші – 3–7 років позбавлення волі в особливий період і 5–10 років в умовах воєнного стану[2]. Нововведення 2024 р. (доповнення ст. 401 ККУ ч.5) дозволяє звільнити від кримінальної відповідальності перших порушників за умови добровільного звернення та письмової згоди командира[3], але при цьому юридична природа «поважної причини» та сам механізм реінтеграції потребують уточнення.

Запропоновані уточнення: Розкрито зміст понять «поважна причина» (як обставина, що об'єктивно викликає відсутність військовослужбовця на службі та підтверджується доказами) та «самовільне залишення» (як діяння без згоди командира). Виокремлено ключові проблеми кваліфікації – міра суспільної небезпеки СЗЧ, критерії відмежування від дезертирства, часові межі правопорушення. Показано, що суспільна небезпека СЗЧ є основним критерієм для визначення правомірності звільнення від відповідальності. [5]

Склад механізму поновлення: Визначено, що механізм поновлення на військовій службі – це сукупність юридичних та організаційних процедур, що забезпечують: звернення військовослужбовця із заявою про добровільне повернення, розгляд цієї заяви (напр., слідчим органом чи судом) із залученням дозвільних процедур, а також невідкладне поновлення на службі з відновленням зарплати та інших виплат. Зокрема, встановлено необхідність письмової згоди командира на продовження служби для звільнення від кримінальної відповідальності, а після закриття провадження – зобов'язання суду негайно відновити військовослужбовця на посаді (не пізніше 72 годин). [3]

Рекомендації: Розроблено пропозиції щодо уніфікації процедур: створення бланків для заяв про повернення, підготовка методичних рекомендацій для командирів та суддів, алгоритму дій посадових осіб при розгляді таких звернень. Також сформовано науково-обґрунтовані пропозиції законодавчих змін – уточнити поняття «поважна причина», вирішити колізію між статтями ККУ і КУпАП (на користь спеціальної норми), а також впровадити механізм прискореного відновлення на службі після звільнення від кримінальної відповідальності. [3]

Правильне розмежування самовільного залишення та дезертирства, а також своєчасне застосування механізмів реінтеграції військовослужбовців суттєво підтримують обороноздатність країни[4]. Запропоновані у дослідженні теоретичні узагальнення і практичні рекомендації можуть лягти в основу відповідних керівних документів та законодавчих ініціатив. Після 2024 р. механізм поновлення на службі закріплено в законодавстві, але він є новим і має недоліки, які слід усувати шляхом удосконалення норм і відпрацювання процедур на практиці[5]. Наданий алгоритм дій для військових та рекомендації

щодо процедур сприятимуть швидкій адаптації оновленого механізму і мінімізації втрат особового складу в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 груд. 1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III (із змінами).
3. Закон України № 3902-IX від 20.08.2024 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України...» (нова ч. 5 ст. 401 ККУ).
4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2232-XII (станом на 27.02.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
5. Загиней-Заболотенко З. А. Самовільне залишення військової частини або місця служби та дезертирство (ст. 407 та 408 КК України): основні правові позиції Верховного Суду щодо кваліфікації. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 12. С. 339–342. URL: http://lsej.org.ua/12_2023/84.pdf.